

DE BAUDELOOKAPEL

Onderstaand artikeltje schreef Pierre Kluykens meer dan 40 jaar geleden.

Men sprak er sedert jaren van, en herhaalde malen was het vraagstuk te berde gekomen in de plaatselijke Commissie voor Monumenten en Stadszichten. Na vele beloften kwam twee jaren geleden het verheugende nieuws, het ja-woord van de Administratie: “Het dak van de kapel dat in erbarmelijke staat verkeert, wordt hersteld”. Dit woord “wordt” heeft in de administratieve taal steeds een reukje van “het gebeurt wel eens” en moet dan ook, grammaticaal gezien, als een “toekomstige” en niet als een tegenwoordige tijd worden opgevat en beschouwd.

Twee jaren na dit “wordt” mogen wij vandaag jubelen en het woordje “is” hersteld, neerpennen; alle Gentenaren zullen zich met ons verheugen over die herstelling, want het dak van de aloude kapel was werkelijk een zeef geworden die meer water doorliet dan tegenhield en zelfs de boeken van onze stedelijke openbare boekerij hadden het de laatste maanden erg te verduren gehad. doch de stad moest machteloos toekijken daar de herstellingskosten en dus ook de werken ten laste vielen van het Ministerie van Openbare Werken.

Burgemeester Claeys had reeds in zijn hoedanigheid van senator -het cumuleren van openbare ambten heeft dus af en toe wel zijn goede kant- naar zijn bitsige pen gegrepen zoals hij dat kan wanneer het naar zijn zin niet gaat en met twee snedige parlementaire vragen eindelijk wat gang in de zaak gebracht, temeer daar hij die vragen op de steeds groter wordende schade en dus ipso facto ook herstellingskosten wees.

Alles bij mekaar genomen, mogen wij ons dan ook nog verheugen en gelukkig

achten dat het betrokken Departement zo vlug, t.t.z. na amper een viertal jaren, tot de nodige herstellingswerken is overgegaan en dat de kapel eens te meer, en voor de zoveelste maal, in extremis kon gered worden.

Ik weet niet of het gelegen is aan het feit dat de negenjarige Mozart hier in 1765 het klokkenspel en het orgel bespeelde of aan het feit dat het klokketorentje zich zo sierlijk en zo licht op die gladde massa van het dak boven de helaas verscholen vensters van de kapel verheft en aftekent, dat ik sentimenteel zoveel ben gaan houden van die Baudeloo-kapel, maar ik kan er onmogelijk voorbijwandelen zonder hare lichte, soepele vormen, haar gratie en vooral haar charme te bewonderen.

Wellicht ook omdat de geschiedenis van die abdij meer op legende dan op werkelijkheid lijkt en dat het sprookjesachtige het toch immer in het hart van de mens op het nuchtere en het prozaïsche zal halen.

Het gebeurde in de allerlaatste jaren van de XIIe eeuw in het zoete Land van Waas dat men het "Lusthof van Vlaanderen" noemde, en meer bepaaldelijk in het kleine dorp Sinaai, toen Boudewijn IX, gezegd Boudewijn van Constantinopel, graaf van Vlaanderen was.

In 1197 of 1199 -men kan de juiste datum niet achterhalen- leefde in de St. Pietersabdij te Gent een doorbrave en heilige monnik, met name Balduinus de Bocla, wien het abdijsleven te zwaar woog en vooral te rumoerig bleek en zich daarom in de bossen van Sinaai terugtrok om er als kluizenaar zijn dagen in een hut te slijten.

Zoals dit in die tijden nog meer gebeurde, lokten zijn stichtelijke zeden en leven een aantal jongelingen aan, zodat het dra onmogelijk bleek die kleine kolonie heilige mensen in een eenzame kluis onder te brengen.

De lotgevallen van Balduinus en zijn volgelingen waren inmiddels doorgedrongen tot het slot van graaf Boudewijn die hen een stuk grond, genaamd Baudeloo -loo betekend bos- schonk om er een abdij te stichten, de abdij van het bos van Boudewijn ofte Baudelo.

Na de dood van Balduinus in het jaar 1200, nam de abdij een bliksemsnelle uitbreiding en zij zou de volgende eeuwen een van de mooisten en voorspoedigsten van het Vlaamse land worden. Zij bezat zelfs, sedert 1259, een toevlucht of Refuge te Gent, aan de Ottogracht, aan de rand van de oude stadskuip, waar de monikken in oorlogstijd of wanneer zij voor belangrijke zaken in de hoofdstad van het graafschap moesten komen, konden verblijven of betere tijden afwachten.

De monniken die ten tijde van Balduinus de regel van de Heilige Benedictus hadden gekozen, namen kort daarop en in elk geval voor 1235, de regel van de H. Bernardus, t.t.z. van de Cisterciënzers aan.

Meer dan drie eeuwen lang sleten onze monniken gelukkige dagen in gebed en

arbeid, in de dichte bossen van Sinaai, doch toen brak over gans Vlaanderen, in 1578, de Beeldenstorm los die tot in de kleinste dorpen zijn vernielingszucht liet botvieren. Ook de prachtige abdij van Sinaai, onschuldig en paradijsachtig verscholen in de mooie bosstreek van het zoete Waasland moest het ontgelden en werd door de furie van de Calvinisten, volledig verwoest.

Als de pastor bonus van het Evangelie schaarde Jacobus Delrio, 27e abt van de Baudelo-abdij, zijn kudde rond zich en vluchtte naar veiliger oorden. Gent en zijn Refuge waren onzeker, want ook de hoofdstad van Vlaanderen was een gemakkelijke prooi geworden voor de vernielingszucht van de Beeldstormers, zodat de moedige abt zijn lijdenstocht doorheen het land moest voortzetten tot hij eindelijk met een handvol monniken Keulen kon bereiken. Hij bleef er ongeveer zeven jaren, totdat Gent zich aan de troepen van Alexander Farnèse overgaf en de laatste ketters definitief uit de stad waren verdreven.

Aan een terugkeer naar de gans verwoeste abdij van Sinaai moest niet eens meer gedacht worden; ook de kleine Refuge aan de Ottogracht droeg de sporen van de brutaliteit en de vernielingsrazernij, maar bleek toch nog gedeeltelijk bruikbaar als tijdelijk toevluchtsoord. Een kwart eeuw lang zou abt Delrio, tot zijn dood in 1610, zijn testament en zijn dynamisme ten dienste stellen van de kleine gemeenschap die nu vast besloten was zich definitief in de Arteveldestede te vestigen. Pas in 1602 verkreeg Delrio de officiële toelating van het stadsbestuur zich alhier te vestigen, op voorwaarde dat de nieuwe Baudelo-abdij onderworpen zou blijven aan de St. Pietersabdij.

Het jaar zelve van het overlijden van Delrio werd de eerste steen van de nieuwe abdijskapel gelegd, welke in 1617 kon ingehuldigd worden. Het werk van Delrio werd voortgezet en beëindigd door een ander groot figuur van de Orde, abt Jan van Deinze, die naast de kapel een prachtig monasterium liet optrekken.

Tot aan de Franse Omwenteling kende de nieuwe abdij, bijna miraculeus na de storm van 1578, te Gent om de kleine Refuge herrezen, dagen van voorspoed, van vroomheid en ook van uitzonderlijke artistieke weelde, want in gans Vlaanderen werd met lof en eerbied gesproken over de kunstschaten van de monniken van de Baudelo-abdij.

Boven het hoogaltaar bewonderde men een prachtige O.L. Vrouw-Hemelvaart van de hand van Hendrik van Balen, terwijl schilderijen van Pourbus en andere grootmeesters van de Vlaamse School de kapel en de kloostergangen versierden. Later zouden Van Reysschoot met veertien grisailles en Karel Van Poucke met vier bas-reliëfs dit majestueus ensemble nog meer luister bijzetten.

Geen enkele kerk uit het Gentse mocht op een zo grote weelde en diversiteit van marmer bogen als de abdij met haar indrukwekkend hoogaltaar en hare kostbare vloerbekleding. De afsluiting van het koor in kunstig gesmeed ijzer mocht wedijveren met die van de O.L.V. St. Pieterskerk en de koorstoelen

werden terecht beschouwd als de mooiste van de stad.

De zaal Baudelo die thans in ons Museum van de Byloke werd overgebracht, toont ons nog een prachtige reeks wandtapijten, rond het midden van de XVIIIe eeuw in de ateliers van Jean-François Van Hecke te Brussel vervaardigd; zij werden onlangs gerestaureerd en prijken opnieuw in hun schitterende kleurenpracht in de merkwaardige reconstructie van de Baudelo-zaal.

Ook het orgel dat in de tweede helft van de XVIIIe eeuw werd geplaatst, was algemeen geroemd.

Het zou later door de stad, in 1819, aan de protestantse tempel van Vlaardingen voor 3.500 gulden worden verkocht!

Als om de kroon op dit artistiek ensemble te spannen, hadden de monniken in 1613 aan de bekende Gentse klokkengieter Pauwels een klokkenspel van 30 klokken besteld dat enkele jaren later, in 1661, vervangen werd door dit ongeëvenaard kunstwerk van de wereldvermaarde klokkengieter Pieter Hemony uit Zutphen, die twee jaren voordien het nieuw klokkenspel van het Gentse Belfort had mogen leveren.

Het zijn dit klokkenspel en orgel van de Baudelo-abdij welke de kleine Mozart in 1765, bij zijn doortocht door Gent met zijn vader en zijn zuster Nannerl, bespeelde, "Te Gent, schrijft Leopold Mozart aan zijn vriend Hagenauer, speelde Wolfgang 's namiddags op het grote nieuwe orgel bij de PP. Bernardijnen".

Op het ogenblik dat de Gentse monniken met ontroering luisterden naar het wonderkind Mozart, het Kind der goden, konden zij niet vermoeden dat enkele jaren later, in 1795, de doodsklok over de abdij zou luiden.

Zoals alle kloosters werd ook de aloude Baudelo-abdij afgeschaft en werden de monniken verdreven.

Zij zouden er nooit meer terugkeren, maar het mirakel dat zich een eerste maal, na de Beeldenstorm van 1578 had voorgedaan, zou zich andermaal onder een andere gedaante herhalen. De monniken werden weliswaar verdreven doch ditmaal ontsnapten door een nieuw wonder, nml. de bijna providentiële tussenkomst van een van onze meest verdienstelijke stadsgenoten, Karel van Hulthem, de oude abdij van Baudelo en hare kapel met de enigmoosie klokkenspel, op het nippertje aan de vandenhand van de Sans-Culotten.

De laatste monnik die in 1795 door de Franse Republikeinen uit de Baudelo-abdij werd verdreven zou wellicht vreemd opkijken, moest hij voor een paar uren op aarde kunnen terugkeren, en van ons Belfort zijn weg zoeken naar zijn abdij: amper een paar honderd meter, doch alles is sindsdien zoveel veranderd: de nieuwe Borluutstraat die thans Belfort en St. Jacobskerk rechtstreeks verbindt, de verdwijning van de Ottogracht zelve waarin de abdij haar torentje liet wegrimpelen, de banale omgording van de kapel door een reeks bepleisterdegebouwen, de omvorming van de abdij zelve in schoollokalen.

De Baudelookapel. Ingang langs de Ottogracht. Universiteitsbibliotheek tot in 1942. Later Stadsbibliotheek tot in 1980.

Van gans dit complex met zijn smalle straatjes, zijn riviertje en vier kleine bruggen, van die eens zo stemmige en ruime abdij, is niets overgebleven dan de kapel en het torentje die verstoppertje spelen tussen een groep gebouwen en de bomen van het Baudelo-tuintje.

Het scheelde nochtans geen haar of ook zij hadden het bij de Franse Omwenteling moeten ontgelden.

Wanneer men niet doet wat men wil, moet men doen wat men kan.

Aan de afschaffing van kloosters en abdijen, aan het aanslaan hunner goederen en aan de uitdrijving van de kloosterlingen viel, na de bezetting van ons land door de Franse legers, niet meer te tornen, maar enkele stadsgenoten aarzelden niet hun veiligheid en zelfs hun leven op het spel te zetten om in die tragische dagen, nog te redden wat nog kon gered worden, vooral aan gebouwen en kunstwerken, en in dit opzicht zal men nooit genoeg de nadruk kunnen leggen op de moed, de vaderlandsliefde en de zelfverloochening van een man als Karel Van Hulthem.

Het enige middel dat overbleef om te verhinderen dat de Baudelo-abdij het lot van de Recolletten- of Prediterenklooster en zovele andere religieuze gebouwen zou ondergaan, was er onmiddellijk een profane, utilitaire bestemming voor te vinden. Indien men er iets of iemand kon onderbrengen, was zij van vernieling of verkoop gespaard.

Een geluk nog dat de Fransen de éne God door een aantal republikeinse goden en godinnen of andere symbolen hadden vervangen, voor dewelken zij tempels nodig hadden: de godin van de Rede, van de Vruchtbaarheid, van de Trouw, van de Wet, enz. Aldus kon bekomen en bereikt worden dat de kapel van de voormalige Baudelo-abdij in Tempel van de Wet zou omgetoverd worden. Heel orthodox was die zet wel niet, maar hij had toch dit enorm voordeel dat de kapel niet als nationaal goed werd verkocht aan de ene of andere avonturier die ze dan zou afgebroken hebben om er marmer, brons, steen of ander materiaal uit te halen, zoals dit voor vele kloosters het geval was.

Spijtig genoeg had de koster van die tempel geen klokgelui nodig om zijn “gelovigen” tot die profane eredienst op te roepen; de Franse legers daarentegen hadden dringend behoefte aan koper, tin, brons en zij hadden besloten dan ook zonder zich te bekommeren om de historische en artistieke waarde van het meesterwerk van Pieter Hemony, al de klokken uit het torentje van de Baudelokapel weg te nemen om ze tot kanonnen of munitie om te zetten.

Reeds had een zekere Duhamel, door de Franse overheden speciaal met dat werk belast, het spitse torentje beklommen en de eerste klok afgerukt, toen plots van Hulthem, heimelijk door een kunstminnaar verwittigd, woedend kwam opdagen. Hij bezat helaas geen enkel mandaat om Duhamel enig bevel te geven, maar bezielde door zijn liefde tot de kunst en zijn stad, aarzelde hij geen ogenblik alles op het spel te zetten, en met een daverende stem, alsof hij de Prefect in hoogsteigen persoon was, gaf hij Duhamel bevel zijn vandalenwerk onmiddellijk stop te zetten totdat hij nadere instructies zou ontvangen.

Terwijl Duhamel zich nog aan het afvragen was welke opdracht en bevoegdheid die enigmatische Gentenaar wel mocht gekregen hebben om zo kordaat te kunnen optreden, had Van Hulthem reeds een blad papier volgekrabt welke hij op de ingangdeur van de kapel aanbracht:

“Egalité Liberté. -Au nom du Jury des arts et des sciences du département de l’Escaut, il est défendu à qui que ce soit de toucher au carillon de la ci-devant abbaye de Baudelo, que le Jury des arts a réservé pour la célébration des fêtes nationales, à cause de l’ excellence des cloches fondues par le célèbre Hémony, artiste de Zutphen”!

Zoals een krijgslist in oorlogstijd soms meer opbrengt dan een brutale aanval of beschieting, zo ook bereikten de list en de ... machtsusurpatie van Karel Van Hulthem ten volle hun doel. Duhamel trok zich beteuterd terug en zijn verslagenheid en die van de onthutste overheden maakte onze Gentenaar gebruik om een schrijven te richten tot de Prefect van het Schelde-departement en een andere brief tot de Minister van Binnenlandse Zaken te Parijs, in zeer behendige termen die de minister voor een onmogelijk alternatief stelden:

“Nous connaissons, citoyen ministre, votre amour pour les arts, pour tout ce

qui peut tendre aux progrès de l' instruction publique..." Ministers waren en zijn zelden onverschillig voor dergelijk proza. Wat kon de Minister van Binnenlands Zaken nog doen wanneer men hem enerzijds als een beschermer van kunst en cultuur liet doorgaan en men hem anderzijds diets maakte dat het klokkenspel van de Baudelo-kapel zo mooi was dat men het speciaal wou redden om de zegepraal van de Franse legers en de nationale feesten te bezingen! Hij kon nog enkel de spons halen over de vermete daad van Van Hulthem en op de koop toe nog zwichten voor zijn subtiële vraag.

Aan de prachtige zet van onze moedige Gentse waaghals hebben wij het te danken dat de kapel en het elegant torentje samen met de beiaard van Petrus Hémony, in extremis konden gered worden en voor het nageslacht konden bewaard blijven, weliswaar in een enigszins gewijzigde vorm, want bij een eerste herstelling in 1827 werd de windwijzer door een geajourde wereldbol vervangen om wel aan te tonen dat de abdij niet meer de Tempel van de wet, maar de Tempel van de Wetenschap was geworden.

Die eerste slag geleverd en gewonnen zijnde, bereidde van Hulthem zorgvuldig en koppig zijn tweede offensief voor. De Fransen hadden immers de kloosters, kerken en abdijen leeggeplunderd en de ontelbare kunstwerken, boeken, archiefstukken, schilderijen enz. tijdelijk opgestapeld in de kleine bibliotheek van de Baudelo-abdij waar zij toevertrouwd werden aan een Jury des Arts waarvan Coppens voorzitter was en van Hulthem secretaris.

Geen week ging echter voorbij zonder dat de Franse Commissarissen in die schatten de mooiste stukken en exemplaren kwamen uitkiezen om ze naar de Franse musea en bibliotheken te verzenden.

De bibliotheek van de monniken was na enkele maanden te klein geworden en dat ogenblik had van Hulthem precies afgewacht om heel behendig te suggereren de Tempel van de Wet naar de St. Michielskerk over te brengen en de kapel zelve van de Baudelo-abdij in bibliotheek om te zetten.

De Fransen lieten zich beetnemen en de stadsarchitect Pisson werd gelast met de nodige aanpassingswerken in de kapel: verwijderen van de altaren, aanbrengen van rekken enz. Die moordenaar-architect die enkele jaren later ons stadhuis zo afschuwelijk zou verminken, verrichtte natuurlijk meer kwaad dan goed, maar daar hij over geen al te grote kredieten beschikte, beperkte alles zich hier uiteindelijk bij een paar oppervlakkige aanslagen op de structuur van het gebouw.

Van Hulthem had zijn doel bereikt: te Gent een departement bibliotheek stichten. Hij beschikte thans, zonder een cent te moeten uitgeven, over een lokaal waardoor hij tevens een historisch gebouw van ondergang en vernieling redde, en wie het woord bibliotheek uitspreekt heeft het natuurlijk ook over boeken en handschriften.

Nu de Fransen het principe van een bibliotheek hadden aanvaard, moesten zij ook aannemen dat boeken op de rekken zouden komen!

Zij konden nu geen enkel voorwendsel meer inroepen om die schatten over de grens te brengen; Gent beschikte over een departementale bibliotheek waar de werken zorgvuldig konden gecatalogeerd, bewaard en gerangschikt worden. Eens te meer was het spel van kat en muis in het voordeel van de muis uitgevallen.

Behendig en voorzichtig wist van Hulthem de verdere uitwerking van zijn groots plan door te voeren, mede dank zijn talrijke relaties in de Franse middens, nml het onttrekken van de bibliotheek aan het gezag en het bezit van de Fransen. Hij slaagde in zijn opzet toen de bibliotheek op 3 Prairial jaar XII, in 1804 dus, door de Franse regering aan de stad werd afgestaan.

Daarmede was het pleit voorlopig ten gunste van onze Gentse stede beslecht en werden de kostbare boeken en manuscripten definitief onttrokken aan de roofzucht van de bezetter.

De volgende etappe greep plaats ten tijde van koning Willem toen de stad op haar beurt de bibliotheek afstond aan de zopas gestichte Universiteit.

Zulks zou ten andere vele bibliotheken aanzetten hun boekenverzameling aan de nieuwe Universiteitsbibliotheek te legateren of te verkopen.

Het aantal boeken steeg zodanig dat de Baudelo-kapel weldra te klein werd en dat belangrijke werken moesten uitgevoerd worden, o.m. het optrekken van een zijgebouw en het peristylum met zijn vier corinthische zuilen afkomstig van de tuin van de voormalige abdij die inmiddels eerst het Lyceum, vervolgens het Koninklijk Collegie en eindelijk, in 1832, het Atheneum werd.

“Il n’y a que le provisoire qui dure”. De solutie van Van Hulthem was, althans voor de gebouwen, een tijdelijke noodoplossing geweest, doch zij bleef bijna anderhalve eeuw duren tot eindelijk, een vijftiental jaren geleden, de Universiteitsbibliotheek naar de reusachtige boekentoren mocht uitwijken.

Bescheiden gestart onder het impuls van Karel Van Hulthem die er de stichter en de vader van geweest is, telde zij ten tijde van Willem I, 23.700 boeken en 234 handschriften, in 1837, 51.741 boeken en 556 manuscripten en thans is zij, met haar 1.200.000 werken, uitgegroeid tot de tweede bibliotheek van het land. Velen zullen zich nog de tijd herinneren, toen zij als student, rechts in het peristylum, de smalle gecapitoneerde deur binnentraden om in de donkere gang in de catalogussen en steekkaarten te snuffelen en vervolgens in die stoffige maar stemmige leeszaal, het aangevraagde werk te raadplegen.

Het had de allure niet van onze moderne leeszaal van de Boekentoren, maar het zette misschien meer aan tot studie en meditatie.

Pierre KLUYSKENS